

SPIS TREŚCI

WSTĘP	9
ROZDZIAŁ I	
Religia a procesy poznawcze	15
1. Ewolucja umysłu	16
2. Kognitywne teorie religii	17
3. Przekonania religijne a mechanizmy poznawcze	20
4. Ograniczenia podejścia kognitywnego	27
5. Intencjonalność religijna	29
ROZDZIAŁ II	
Czym są przekonania religijne?	33
1. Trzy sposoby rozumienia przekonań	34
2. Kontrintuicyjność przekonań religijnych	34
3. Przekonanie religijne a wiara religijna	36
4. Przekonanie jako konstrukt teoretyczny. Uwagi krytyczne	38
5. Przekonania a doktryny religijne	44
6. Systemowość przekonań religijnych	47
7. Typologia przekonań religijnych	48
8. Problem niefalsyfikowalności przekonań	50
9. Przekonania połowicznie propozycyjalne	52
ROZDZIAŁ III	
Struktura i dynamika kulturowa pojęć i przekonań religijnych	57
1. W stronę pojęć religijnych	57
2. Typy pojęć religijnych	58
3. Pojęcia religijne a kulturowa transmisja kontrintuicyjnej wiedzy	59
4. Intuicyjna ontologia	61
5. Struktura pojęć religijnych	64
6. Funkcjonowanie pamięci a kulturowa selekcja pojęć religijnych	67

ROZDZIAŁ IV

Dwa typy przetwarzania pojęć i przekonań religijnych	75
1. Teorie podwójnego przetwarzania	75
2. Dwutorowość religijnego myślenia	78
3. Intuicje a przekonania refleksyjne	87

ROZDZIAŁ V

Więcej niż fikcja. Wytwarzanie poczucia rzeczywistości kontrintuicyjnych światów	91
1. Religia a fikcja	91
2. Poznawcze i społeczne korelaty poczucia rzeczywistości	95
3. Przekonania religijne a poczucie rzeczywistości	101

ROZDZIAŁ VI

Eksternalizacje religijnego myślenia	103
1. Umysł w środowisku	103
2. Religia i eksternalizacja	105
3. Kompetencja symboliczna	107
4. Nieprzezroczyść znaków i podwójna reprezentacja	108

ROZDZIAŁ VII

Ciało i materialne artefakty jako narzędzia religijnego myślenia	113
1. Religia materialna	113
2. Poznanie rozszerzone – stanowiska i argumenty	118
3. Archeologia umysłu	121
4. Materialne artefakty jako zewnętrzny magazyn pamięci	125
5. Materialne kotwice konstrukcji pojęciowych	128
6. Rzeczywistość nadprzyrodzonego	130
7. Pojęcia i przekonania religijne a materialne artefakty	132
8. Wytwarzanie poczucia rzeczywistości niewidzialnego. Przykład ikony ..	135
9. Nieskuteczność dematerializacji	139
Podsumowanie	140

ROZDZIAŁ VIII

Językowe determinanty przekonań religijnych a procesy poznawcze	143
1. Artefakty językowe a myślenie religijne	143
1.1. Wpływ języka na poznanie	143
1.2. Materialna strona języka	148
1.3. Funkcje języka religijnego	149
2. Pismo jako narzędzie religijnego myślenia	154
2.1. Myślenie w działaniu	156

2.2. Przekonania religijne a oralność i pismienność	158
2.3. Religia i pismo	159
2.4. Przekonania religijne a poznawcze funkcje pisma	163
ZAKOŃCZENIE	167
BIBLIOGRAFIA	175

Poszukiwanie determinantów przekonań religijnych ma długą i złożoną historię. W dziejach badań nad religią skonstruowano wiele teorii mających za zadanie wyjaśnić, dlaczego ludzie żywią przekonania religijne, w jaki sposób owe przekonania powstają, co zapewnia im względną stabilność w kulturze oraz jakie funkcje przekonania te pełnią w życiu prywatnym i publicznym. Wydane problemy nie zamykają długiej listy dyskutowanych zagadnień. Odpowiedzi na pytanie o determinanty przekonań religijnych były i są bardzo zróżnicowane, jednak charakterystyczną cechą wielu teorii religii była skłonność do nadmiernego upraszczania w linię poszukiwania jednej zasady, która mogłaby wyjaśnić najistotniejsze cechy myślenia religijnego. Zasady tej poszukiwano w ludzkim społeczeństwie, w umyśle, w języku, w stosunkach gospodarczych, w stosunkach władzy oraz w wielu innych dziedzinach ludzkiej aktywności. Podstawową wadą wszystkich tych przedsięwzięć teoretycznych było niedostrzeżenie olbrzymiej złożoności zjawisk religijnych, któremu towarzyszyło nieuzasadnione przekonanie, że możliwe jest wyjaśnianie religii w oparciu o jedną przyczynę lub zbiór przyczyn należących do jednej dziedziny rzeczywistości.

Na tle szerokiej gamy przekonań, którym ludzie posługują się zarówno w codziennym życiu, jak i w specyficznych praktykach społecznych, przekonania religijne cechuje odrębność polegająca na tym, że (1) dotyczą one niezwykle przedmiotów lub wydarzeń, (2) nie podlegają naukowym procedurom sprawdzania, (3) towarzyszy im poczucie rzeczywistości dotyczące przedstawianych w nich przedmiotów i wydarzeń. Niejednokrotnie przedmiotom przekonań religijnych przypisuje się cechę świętości, która odgranicza je od świeckiego świata poprzez przypisanie im specyficznej wartości.

Przekonania religijne są zjawiskiem kulturowo uniwersalnym w tym sensie, że występują prawdopodobnie we wszystkich znanych kulturach. Nie oznacza to jednak, że każda jednostka posiada przekonania religijne. Jednocześnie żad-